

УДК 330.341.1:637.5

Соломонко Д.О., асистент[©]*Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С.З. Гжицького***СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ ІННОВАЦІЙНОГО
РОЗВИТКУ МОЛОЧНОГО СКОТАРСТВА У ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

У статті висвітлено основні тенденції розвитку молочного скотарства у Львівській області та запропоновано шляхи інноваційного розвитку даної підгалузі тваринництва.

Ключові слова: *розвиток, інновація, технологія, тваринництво.*

Постановка проблеми. Обсяги виробництва продовольства в Україні оцінюється в 21 млрд. дол. США, проте досягнутий рівень становить лише 70 % порівняно з 1990 роком. Надзвичайно важлива увага в розвинутих країнах приділяється розвитку галузей тваринництва, у тому числі молочного скотарства, оскільки попит на молокопродукти постійно підвищується, що стимулює підприємців розвивати дану підгалузь та впроваджувати більш досконалі технології виробництва.

Реалізація економічного потенціалу підприємства в умовах глобальної економіки знань та високої конкуренції між суб'єктами аграрного бізнесу у молочному скотарстві передбачає необхідність визначення основних напрямів розвитку, орієнтованих на комерційний успіх.

Середній надій від однієї корови в сільськогосподарських підприємствах України, за підсумками 2010 року становить лише 4000 кг, а в особистих селянських господарствах – 4127 кг. Проте існує суттєва регіональна диференціація, наприклад у Львівській області, де середній надій на одну корову в підприємствах 2010 р. становить лише 2999 кг.

Підтримка доходів сільськогосподарських виробників через програми бюджетної підтримки, як свідчить досвід окремих розвинутих країн, дозволяє прискорити трансфер технологій спочатку між великими та середніми за розмірами фермерськими господарствами, а згодом через мережу дорадчо-консультативних фірм довести технології до малих за розмірами фермерських господарств. Даний досвід поширений в країнах ЄС, оскільки середня чисельність поголів'я на молочній фермі у Франції - до 100 корів, а в Польщі – до 15 голів.

Аналіз останніх досліджень. В сучасній економічній літературі проблематиці дослідження шляхів інноваційного розвитку підприємництва, в тому числі в аграрному секторі, присвячено праці вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема М.Зубця, П. Саблука, С. Тивончука [1], Й. Шумпетера [2], В. Баумоля [3], В.Гейця [5], М. Кастельса [6], М. Кулаєць [7], Л.Євчук [8].

Вищезазначені науковці визнавали загалом ризиковий характер підприємницької діяльності, в тому числі зумовлений комбінаторним поєднанням факторів виробництва та технологій.

Ще О. Чаянов характеризував фермерські господарства як форму підприємництва з правом власності на засоби виробництва та економічною самостійністю при прийнятті рішень відносно обсягів виробництва та розподілу прибутку [9]. Таким чином, підтверджується позиція, що саме підприємець повинен шляхом комбінації забезпечити позитивну віддачу факторів виробництва, що забезпечує не лише певні обсяги, але і дохід підприємства у розмірах, достатніх для підтримки відтворювальних процесів.

Зарубіжний науковець В. Баумоль [3] розглядає підприємництво у якості основної форми комерціалізації винаходів. Існуюче конкурентне середовище в аграрному секторі стимулює інноваційну активність підприємств з метою уникнення конкуренції через унікальність пропозиції продукту чи його ціни. Водночас, відповідно до поглядів Й. Шумпетера [2], висока конкуренція знижує інноваційну ренту, таким чином зменшуючи кількість впроваджених інновацій і технологій лише високоприбутковими.

Погоджуємось з точкою зору автора [4], який зазначив: “Механізми узгодження позицій партнерів взаємодії за цілями інноваційної діяльності, ресурсами та очікуваними результатами повинен враховувати невизначеність в результаті складного передбачення багатьох ситуацій ризику та доступу до відповідних баз даних”.

Нематеріальні ресурси, як складова капіталу, у сучасній економіці знань дозволяють забезпечити відносну сталість та адаптивність частково усуваючи інерційність розвитку та технологічну відсталість сільського господарства. Погоджуємось з точкою зору М. Кастельса який зазначає у дослідженні [6], що продуктивність та конкурентоспроможність економічних агентів залежить від їх здатності генерувати, обробляти та ефективно використовувати інформацію. Незважаючи на відносно високу концентрацію фінансових капіталів в межах області інвестиційні процеси в аграрний сектор, а відповідно і темп приросту використання технологій, а теоретичні знання наукових установ не завжди практично затребувані.

Мета дослідження. Мета дослідження полягає в аналізі сучасного стану та визначенні перспективних напрямів інноваційного розвитку молочного скотарства в сільськогосподарських підприємствах регіону.

В умовах обмеженості пропозиції якісної сировини для потреб переробних підприємств, сільськогосподарські підприємства можуть тимчасово уникати витрат на впровадження інновацій, оскільки, попит на якісну сировину перевищує пропозицію молока.

Проте технології в значній мірі визначають собівартість 1 т молока та можливу норму прибутку, вищу порівняно з середнім значенням у регіоні. Стандартний аналіз в умовах гомогенності продукту – молока, - визначає стандартне припущення відносно умов продуктової диференціації та технологій

виробництва у відповідності з специфікою конкретних процесних інновацій та оцінки ризиків при їх впровадженні.

Виклад основного матеріалу. В розвинутих країнах, як відомо, саме нові знання та технології забезпечують від 70 до 85 % приросту ВВП [5]. Спеціальності інноваційного плану, які відповідають вимогам підготовки кадрів для вищих технологічних укладів (6-го та 7-го) у структурі національної вищої освіти займають лише 0,6 %, що унеможливує конкуренцію з розвинутими країнами в основних галузях промисловості та аграрного сектору.

Саме тому 80 % глобального ринку технологій та систем розведення у молочному скотарстві контролюють економічно розвинуті країни, а прибуток від реалізації технологічного обладнання для тваринницьких комплексів та генетичного матеріалу перевищує 10 млрд. дол. США.

Досвід розвинутих країн щодо впровадження сучасних технологій у молочному скотарстві підтверджує, що даний фактор набуває порівняно вищої значущості впливу на підсумкові результати господарської діяльності. В Данії, наприклад, середня продуктивність корів становить 30 л на день, а в українських господарствах відповідно лише 13 л. Сучасна технологія дозволяє зменшити затрати праці на виробництво 1 ц молока через оптимізацію процесів обслуговування тварин.

Використання нових технологій дозволяє одержувати підприємству в короткостроковому періоді монопольний прибуток, оскільки впровадження нововведень технологічного характеру у молочному скотарстві об'єктивно тривалий процес. У випадку наближеності нової технології до вже існуючої, тобто технологічної компліментарності, прибутковість підприємства вирівнюється швидше. Ефект часткового вирівнювання полягає в тому, що фірма починає впроваджувати інновації у напрямках, відносно яких вона забезпечена порівняльними конкурентними перевагами.

Проте загалом спостерігається тенденція, коли вищий рівень впровадження інновацій характерний для галузей рослинництва, які загалом забезпечують швидшу окупність інвестицій та підвищення продуктивності порівняно з тваринництвом в Україні.

Інтенсивність процесів креативного руйнування передбачає порівняння стимулів та імовірностей досягнення норми прибутку, вищу за середній рівень у підгалузі тваринництва в регіоні. У випадку, коли середня норма прибутку нижча порівно з середнім значенням у регіоні, впровадження технологічних інновацій розглядається як необхідна умова економічного виживання підприємства.

В аграрному виробництві невизначеність продуктивності у тваринництві являє собою об'єктивний процес, що враховується підприємцем при прийнятті рішень щодо вектора розвитку та обрання відповідної моделі оптимізації інвестиційних рішень з метою максимізації результативного показника, який, як правило, виражається, у нормі прибутку або досягнутому рівні рентабельності. Тобто, при побудові матриці, величини мають бути переважно додатними, а підприємство (гравець) реально виграє, знайшовши оптимальну комбінацію з

індивідуального реального співвідношення факторів виробництва. Фактично мова йде про реалізацію стратегії розвитку сільськогосподарського підприємства, у відповідності з якою “переможець одержує більше”.

Водночас необхідно зазначити, що в аграрному секторі затрати виражені грошовими показниками, а результати можуть мати не лише вартісний вимірник, але і суто соціальний або екологічний ефект впливу на розвиток сільських територій.

Погоджуємось з позицією провідних науковців Інституту аграрної економіки НААН України які констатують, що “абсолютну величину прибутку у підприємницькій діяльності в аграрному секторі складно розглядати як узагальнюючий показник, оскільки розміри підприємницьких структур різні, а отже маса прибутку є непорівняною величиною” [10, с.19].

На думку Л.А. Євчук, зниження конкурентоспроможності та банкрутство окремих сільськогосподарських підприємств можна розглядати як “... прояв в економіці біологічного закону природного відбору...” [8, с.65].

Незважаючи на домінування в аграрному секторі класичної теорії факторних переваг виробництва, тобто можливість залучення у процес виробництва відносно дешевих факторів виробництва - землі, праці, природних ресурсів, в умовах глобальної економіки знань навіть ресурсно обмежені країни, наприклад Ізраїль та Японія, досягають високих показників продуктивності у молочному скотарстві.

Ефективність виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах Львівської області загалом має тенденцію до зниження, не зважаючи на прийнятну ресурсну забезпеченість регіону для розвитку молочного скотарства на індустріальній основі чи в середніх за розмірами фермерських господарствах.

Аналіз статистичних даних щодо економічної ефективності виробництва сільськогосподарської продукції у Львівській області за 2008-2010 роки [11-14] дає змогу констатувати, що ефективні технології годівлі та утримання корів впроваджують загалом дуже інертно, і це не зважаючи на офіційні програми прикордонного співробітництва та обмін досвідом господарювання з країнами ЄС. Витрати кормів на виробництво 1 ц молока в сільськогосподарських підприємствах підвищилися в 2008-2010 рр. з 1,43 до 1,54 ц корм. од. при середній продуктивності корів 2999 кг за лактацію у 2010 році. Проте кризовий стан характерний не лише для підприємств – продуцентів молока, але і суб’єктам господарювання з статусом племінних репродукторів у Львівській області. За даними Головного управління агропромислового розвитку Львівської області, середня продуктивність корів у племрепродукторах в 2010 році становила 3724 кг.

У 2010 році на підприємствах Львівщини затрати праці на виробництво 1 ц молока становили 7,9 люд.-год. В той же час за умов впровадження індустріальних технологій виробництва молока – прив’язної або безприв’язної систем утримання, затрати праці на виробництво 1 ц молока в розвинутих країнах коливаються у межах 0,93-1,5 люд.-год. Сучасні фермерські

господарства в розвинутих країнах та середні за розмірами агроформування в Україні постійно оптимізують виробництво та реалізують нові можливості з метою максимальної адаптації до впливу ринкових умов та існуючого конкурентного середовища між виробниками молока. В процесі технологічного розвитку поступово трансформуються і адаптивні можливості виробництва, у тому числі за рахунок підвищення гнучкості при прийнятті рішень щодо впровадження технологій.

Загалом негативною посткризовою тенденцією розвитку сільського господарства на Львівщині можна вважати зменшення кількості сільськогосподарських підприємств з 215 у 2009 році до 197 підприємств у 2010 році [15-16], що свідчить про поступове економічне та технологічне руйнування цілісної системи виробництва основних видів рослинницької і тваринницької продукції. А вищенаведені дані щодо перевищення нормативних витрат кормів про дану тенденцію зокрема і свідчать.

Значного приросту обсягів виробництва молока в підприємствах у Львівській області не спостерігається, проте в умовах домінування на ринку регіону обмеженої кількості продавців якісного молока-сировини, середня рентабельність виробництва зростає з 9,4 % у 2008 р. до 15,2 % у 2010 р. в умовах підвищення собівартості виробництва 1 ц молока за відповідний період на 41 %.

За підсумками 2010 року у розвиток економіки Львівської області у формі інвестицій в основний капітал спрямовано понад 9,12 млрд. грн., з яких у сільське господарство вкладено лише 450,1 млн. грн., що становить 4,9 % від загального обсягу. Проте аграрний сектор Львівської області починає поступово нарощувати потенціал виробництва молока на промисловій основі, що зумовлює відповідні інвестиції в основний капітал. Після значного зменшення інвестицій в основний капітал аграрного сектору регіону у 2008 році, інвестиції у 2009 році збільшилися загалом до 367 млн. грн.

Водночас, молокопереробні підприємства регіону найбільші обсяги інвестицій в основний капітал здійснювали в 2006-2007 роках, а в 2009-2010 рр. суттєві капіталовкладення здійснювало лише ЗАТ "Галичина" (Радехівський район).

Обсяги виконаних наукових та науково-технічних робіт у фактичних цінах у Львівській області мають тенденцію до зростання. Незважаючи на щорічне збільшення кількості впроваджених технологічних процесів у регіоні, рівень технологічного розвитку промислового та аграрного секторів залишається на достатньо низькому рівні.

За підсумками 2010 року на підприємствах в Україні впроваджено 2043 нових технологічних процеси, з яких у Львівській області – 62 технології, що становить 3,03 % [17]. Поступова технологічна деградація підприємств регіону зумовлює зниження обсягів реалізованої інноваційної продукції з 690,8 млн. грн. у 2009 році до 383,6 млн. грн. у 2010 році. Лише за один рік питома вага реалізованої інноваційної продукції в загальному обсязі реалізованої промислової продукції скоротилася з 3,5 % у 2009 р. до 1,6 % у 2010 р.

На одне інноваційно активне підприємство у Львівській області припадає в середньому 1,4 млн. грн. інноваційних витрат, що приблизно в 4 рази менше порівняно з аналогічними середніми витратами підприємств в Україні.

Таким чином, незважаючи на те що в 2010 році 102 підприємства Львівської області відносяться до інноваційно активних, конкурентні позиції поступово втрачаються, що загалом негативно впливає на розвиток аграрного сектору регіону та підгалузі молочного скотарства.

Наведена аналітична інформація свідчить про існування кризових явищ і тенденцій розвитку молочного скотарства у Львівській області. Проте складність проблем трансформації на інноваційній основі агробіологічних систем, до яких відносяться підгалузі тваринництва, вимагає удосконалення кожної з ланок впливу на ефективність виробництва молока на промисловій основі: зниження затрат праці, оптимізація витрат кормів (з урахуванням сезонних особливостей раціону), зростання виходу телят в розрахунку на 100 корів.

Підвищення середньої продуктивності на корову не компенсує швидкого підвищення цін на основні фактори виробництва, зокрема паливно-енергетичні ресурси, поступове підвищення середньої заробітної плати та зміни в системі нарахування державних дотацій для виробників молока.

Адаптація і валідація технологій виробництва дозволяє підвищувати продуктивність серед підприємств кластеру з сприятливим мікробіологічним статусом. Відповідно до позиції Н.Тарнавської [18], формування нової стратегічної логіки успіху зумовлюється в більшій мірі не технологією, а бізнес-моделлю орієнтовану на довгострокові конкурентні переваги та високі прибутки шляхом створення ексклюзивної цінності для підприємств.

Висновки. На думку авторів, важливу увагу необхідно приділити розробці Стратегії інноваційного розвитку молочного скотарства у Львівській області до 2030 року, яка має передбачати систему стимулів для розвитку галузевого підприємництва. У даній стратегії необхідно зокрема передбачити:

- визначення потреби в модернізації тваринницьких комплексів та ґрунтовно визначити джерела фінансового забезпечення реалізації інноваційно-інвестиційних проектів у молочному скотарстві регіону;
- розробку стратегії інноваційної діяльності і формування необхідних ресурсів, у тому числі людського капіталу;
- оцінювання та відбір прийнятних інвестиційних проектів, які відповідають встановленій системі ресурсних обмежень;
- організацію впровадження проектів та поточний моніторинг ефективності їх реалізації;
- оцінку економічної, соціальної, екологічної ефективності реалізації проекту.

Література

1. Зубець М.В. Інноваційно-випереджувальна модель якісно нового розвитку агропромислового виробництва / М.В. Зубець, П.Т. Саблук, С.О. Тивончук // Економіка АПК. – 2008. - № 12. – С.3-8.

2. Шумпетер Й. А. Теория экономического развития: Капитализм, социализм и демократия / [пер. с нем. В.С. Автономов] / Й.А. Шумпетер. – М. Эксмо, 2008. – 863 с.
3. Baumol W.J. The Free-Market Innovation Machine: Analyzing the Growth Miracle of Capitalism / W.J. Baumol. - Princeton: Princeton University Press, 2002.
4. Spulber D.F. Tacit Knowledge with Innovation and Entrepreneurship / D.F. Spulber // Northwestern University Working Paper. 2010.
5. Економіка знань та її перспективи для України / [за ред. акад. НАН України В.М. Гейця]. - К.: Ін-т економ. прогнозув., 2005. – 169 с.
6. Кастельс М. Информационная эпоха. Экономика, общество и культура / М.Кастельс [пер. с англ.]. – М.: ГУ ВШЭ, 2000. - 468 с.
7. Кулаєць М.М. Стратегія інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств / М.М.Кулаєць, Л.О. Куцеконь// Економіка АПК. – 2009. - № 7. – С.75-80.
8. Євчук Л.А. Стратегічне управління конкурентоспроможністю сільськогосподарських підприємств: [монографія] / Л.А.Євчук.- Миколаїв: Вид-ць Прокопчук Т.Ю., 2010. – 340 с.
9. Чаянов А. В. Сегодняшний и завтрашний день крупного земледелия / А. В. Чаянов // Экономическое образование. – 1929. – № 9. – С. 50.
10. Проблеми забезпечення дохідності агропромислового виробництва в Україні в постіндустріальний період / Матеріали Десятих річних зборів Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників 10-11 квітня 2008 року. – К.: ННЦ ІАЕ, 2008. - 100 с.
11. Статистичний щорічник Львівської області за 2008 рік. / [за ред. С.О. Матковського]. – Львів: Головне управління статистики у Львівській області, Ч.1 – Львів: ГолУСО, 2009 - 364 с.
12. Статистичний щорічник Львівської області за 2009 рік. / [за ред. С.О. Матковського]. – Львів: Головне управління статистики у Львівській області, Ч.1 – Львів: ГолУСО, 2010 - 368 с.
13. Статистичний збірник „Сільське господарство України” за 2009 рік / за ред. Ю. М. Остапчука; Державний комітет статистики України – Київ: ДП ”Аналітінформ”, 2009. – 359 с.
14. Статистичний щорічник України за 2009 рік / За ред. О.Г. Осауленка.– Держкомстат України, 2010. – 566 с.
15. Економічні результати сільськогосподарського виробництва у Львівській області за 2009 рік. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://stat.lviv.ua>.
16. Економічні результати сільськогосподарського виробництва у Львівській області за 2010 рік (попередні дані). [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://stat.lviv.ua>.
17. Наукова та інноваційна діяльність в Україні (1990-2010pp.). [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>.

18. Тарнавська Н. Розвиток теорії конкурентних переваг в умовах експансії нововведень / Н.Тарнавська // Економіка України. – 2011. - №4. – С.16-27.

Summary

Solomonko D.O.

*Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies
named after S.Z. Gzhytskij*

**MODERN STANCE AND PERSPECTIVE PATH OF INNOVATIVE
DEVELOPMENT OF DAIRY FARMING IN LVIV REGION**

In the article analysed modern stance of dairy farming development in Lviv region with perspective to its innovative path.

Стаття надійшла до редакції 10.04.2011 р.